

Оригинални научни рад

УДК 930.2:003.074(497.5Дубровник)“1401/1418“

DOI 10.7251/GPB1811043D

Павле Драгичевић*

Универзитет у Бањој Луци

Филозофски факултет

Студијски програм историје

**ДЕВЕТ ПИСАМА О ИСПЛАТИ ДУБРОВАЧКИХ ТРИБУТА
КРАЉУ ОСТОЈИ И ДИПЛОМАТСКИМ АКТИВНОСТИМА
ЊЕГОВИХ ПОСЛАНИКА**

Дубровник, 5. септембар 1401. (I)

Дубровник, 10. октобар 1409. (II)

20. новембар, 1414. (III)

28. октобар 1416. (IV и V)

[прије 14. јануара 1417] (VI и VII)

[прије 16. фебруара 1418.] (VIII и IX)

Сажетак: У раду се анализира девет писама насталих током прве двије деценије XV вијека у канцеларијама града Дубровника (два писма), краља Остоје (шест писама) и његовог властелина Гргура Вукосалића поводом исплате дубровачких трибута (могориша, светодмитарског и стонског дохотка) босанском краљу Остоји и о дипломатским активностима његових посланика. Рад садржи текст наведених писама на старосрпском и превод на савремени српски језик, као и одговарајућа поглавља у којима се детаљније анализирају дипломатичка својства докумената, њихова типологија, као и сви остали мање познати термини који се у њима помињу.

Кључне ријечи: Дубровник, Босна, Стефан Остоја, XV вијек, светодмитарски доходак, стонски доходак, могориш, експедиторија, вјеровно писмо, трибутно писмо.

У Државном архиву у Дубровнику остало је сачувано око двадесетак сродних докумената који представљају дипломатичку заоставштину средњовјековне босанске државе. Ради се о писмима босанских владара која су упућивана дубровачким властима поводом исплате редовних годишњих трибута: могориша, светодмитарског (српског) и дохотка за уступање Стона и полуострва Пељешца, који је у литератури познат и под

* Ел. пошта: pavled@teol.net

називом стонски доходак. Дубровчани су босанским владарима најраније почели да исплаћују стонски доходак и то од времена бана Стјепана II Котроманића, пошто је као господар хумске земље на то полагао право.¹

Светодмитарски доходак је све до друге половине XIV вијека исплаћиван владарима Србије за слободу трговине по њиховој земљи али је тај трибут, након што је директна линија династије Немањића изумрла, почео да се везује за посјед Требиња, Конавала и Драчевице. Промјена у тумачењу права на доходак услиједила је као посљедица распада српске државе. Пошто у новонасталим политичким околностима безбједност трговине није могла да буде гарантована на територији свих српских земаља, Дубровчани су настојали да се безбједност њихових трговаца осигура макар у непосредном дубровачком залеђу. Кратко вријеме овај трибут је исплаћиван Балшићима, али од времена Твртка I, *краља Срба и Босне*, он се плаћао босанским владарима. Твртко је дошао у посјед Требиња, Конавала и Драчевице 1377. године, а та обавеза према босанским владарима први пут је правно формулисана у повељи краља Твртка I Дубровчанима од 10. априла 1378. године. Том повељом Твртко је потврдио *законе, уговоре и повеље* које су Дубровчани склопили са ранијим босанским владарима, али и оне склопљене са *господом српском и рашком*. Уважавајући новонастале политичке прилике Дубровчани су се обавезали да ће светодмитарски доходак, *који су по закону давали господи српској*, исплаћивати од тада краљу Твртку све дотле докле он буде *владао земљом приморском, Требињем, Конавлима и Драчевицом*.

¹ Детаљније о стонском дохотку в. у: А. Vučić, *Pisma kalugjera srpskih manastira na Svetoj Gori knezu i vlasteli Dubrovačkoj (god. 1520 do 1792)*, Starine JAZU XVII (1885) 1–48; К. Jireček, *Dohodak stonski koji su Dubrovčani davali srpskome manastiru Sv. Arhangjela Mihajla u Jerusalimu i povelje o njemu cara Uroša (1358) i carice Mare (1479)*, Jagić – Festschrift, Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, Berlin 1908, 527–542; Н. Милаш, *Стон у средњим вијековима, црквено-историјска студија*, Дубровник 1914, 13–29; А. Liepopili, *Ston u srednjim vijekovima, crkveno-istorijska studija na odgovor Episkopu Nikodimu*, Dubrovnik 1915, 13–24; М. Медини, *Дубровник Гучетића*, Београд 1953, 16–18; V. Trpković, *Око „ustupanja“ Stona i Pelješca Dubrovčanima (1326–1333)*, IG 1 (1963) 39–60; С. Ћирковић, *Историја Босне*, 92; V. Foretić, *Kada je i kako Stonski Rat došao pod vlast Dubrovnika*, Pelješki zbornik 1 (Dubrovnik 1976) 81–92; V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. I*, Zagreb 1980, 91–92; *ИСН I*, 512 (Б. Ферјанчић); М. Живојиновић, *Светогорци и стонски доходак*, ЗРВИ XXII (1983) 165–206; С. Мишић, *Стон и Пељешац од 1326. до 1333. године*, ИЧ XLII–XLIII [1995–1996] (1997) 25–32; С. Ћирковић, *Хиландарска свећа у Дубровнику*, Настава историје – часопис Савеза историчара Југославије, год. IV, бр. 8 (Нови Сад 1998) 5–19; В. Поро-вић, *Хисторија Босне*, Београд – Бања Лука 1999², 252–255; Ћ. Бубало, *Фалсификована повеља цара Стефана Уроша о Стонском дохотку*, ССА 2 (2003) 99–142.

Тако је светодмитарски доходак постао накнада за слободу трговине на територији босанског краљевства и исплаћиван је босанским владарима све до пада средњовјековне Босне.²

Могориш или прецизније хумски могориш (пошто је требињски укинуо српски краљ Владислав), који је падао на терет посједника имања у Ријеци и Загону, првобитно је био исплаћиван господарима Попова поља: Дедићима, Николићима и жупану Санку Милтеновићу. Након пада жупана Санка Милтеновића овај трибут је од времена Твртка I почео да се исплаћује краљевима Босне или је уступан господарима Попова поља са дозволом и пристанком босанских владара.³

До данас је сачувано седам докумената краља Стефана Твртка I⁴, четири краља Стефана Дабише⁵, четири краљице Јелене Грубе⁶, пет краља Стефана Остоје⁷ и два краља Стефана Твртка II⁸, који су потекли из босанске дворске канцеларије, а свједоче о исплати дубровачких до-

² *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451–1484)*, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, Volumen XXV, Scriptorum, Volumen II, digessit Speratus Nodilo, Zagrabiae 1893, 96–97; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 78–79; М. Динић, *Дубровачки трибути – Могориш, Светодмитарски и Конаваоски доходак, Провијун браће Влатковића*, Глас СКА CLXVIII, други разред књ. 86 (1935) 224–239 (= исти, *Из српске историје средњег века*, Београд 2003, 725–739); V. Foretić, *Ugovor Dubrovnika sa srpskim velikim županom Stefanom Nemanjom i stara dubrovačka djedina*, Rad JAZU 283 (1951) 98–104; *ИСН I*, 343–344, 356 (С. Ћирковић); Н. Порчић, *Писма немањићких владара Дубровчанима о подизању Светодмитарског дохотка*, ССА 7 (2008) 11–26; А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Акта о исплати дела Светодмитарског дохотка деспотици Јелени*, Мешовита грађа (Miscellanea) XXXIII (2012) 69–80;

³ О могоришу детаљније податке даје М. Динић, *Дубровачки трибути*, 207–223 (= исти, *Из српске историје средњег века*, 713–726).

⁴ Д. Јечменица, *Два писма бана и краља Твртка I Дубровчанима о Стонском дохотку*, ГПБ 1 (2008) 37–52; Д. Јечменица, *Пет писама краља Твртка I Дубровчанима о Светодмитарском дохотку и могоришу*, ГПБ 1 (2008) 53–74.

⁵ А. Фостиков, *Четири писма босанског краља Стефана Дабише Дубровачкој општини о босанским дохоцима*, ССА 7 (2008) 129–139.

⁶ А. Фостиков, *Писмо дубровачког кнеза и општине босанској краљици Јелени Груби*, ССА 4 (2005) 193–200; А. Фостиков, *Четири писма краљице Јелене Дубровачкој општини о босанским дохоцима*, ССА 5 (2006) 187–205.

⁷ Приређено је новије издање само једног његовог писма. Консултовати Р. Михаљчић, *Писмо краља Стефана Остоје Дубровчанима о српском дохотку*, ГПБ 2 (2009) 123–127.

⁸ Приређено је новије издање само једног његовог писма. Уп. Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 514–515; А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Два писма босанског краља Твртка II Твртковића Дубровчанима*, ГПБ 6 (2013) 89–102.

ходака владарима Босне. У овом раду објављујемо преостала писма краља Остоје о исплати дубровачких трибута, као и сва она која су са њима у директној или посредној вези.⁹

(I)

Прво писмо Дубровчана краљу Остоји о исплати стонског дохотка

5. септембар 1401. године

Ранија издања

Оригинал писма није сачуван, а издање приређујемо према препису који је урадио Руско Христофоровић, писар словенске канцеларије Дубровачке општине. Препис се налази на полеђини двадесет и осмог листа првог тома књиге архивске серије *Писма и упутства на исток*, која се чува у Државном архиву у Дубровнику.¹⁰

Писмо је досада објављено два пута: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 34, док. бр. 62, и Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 431–432, док. бр. 436.

Издање овог и свих осталих писама приређујемо на основу фотографија начињених у Државном архиву у Дубровнику.¹¹

*Текст***

+ ПрѣсвѣтломѢ и прѣвисокомѢ г[оспо]д[и]нѢ СтефанѢ Остои по м[и]л[о]сти и по извољению |2| Б(о)жикю вл[а]гвѣрни краљ Срѣвѣк(ь), Боснѣ и к томѢ вѢд[ь] владѣцагв гр(а)да ДѢров[з]ника кнеза, властель и вѢ вѢд[ь] вѣсе шкине мн(о)госмѣрено поклоненик.

⁹ О свим напријед поменути трибутима консултовати и: К. Лиречек, *Српски цар Урош, краљ Вукашин и Дубровчани*, Зборник Константина Лиречека I, Београд 1959, 341–385; К. Лиречек, *Историја Срба* I, Београд 2004, 108, 214, 295; II, 141, 216, 430; *ЛССВ*, 746–748 (Р. Михалчић); Е. Filipović, *Bosansko kraljevstvo – historija srednjovjekovne bosanske države*, Сарајево 2017, 101, 127, 287.

¹⁰ DAD, *Lettere e commissioni di Levante* I, 28v.

¹¹ Фотографије прва два писма начинили смо током јула 2008. године, а снимке свих осталих писама уступили су ми колеге проф. др Небојша Порчић и др Невен Исаиловић, којима се овом приликом најсрданије захваљујемо.

** Редакција издања и превода свих писама: Татјана Суботин Голубовић.

|4| Листъ краљкѣства ти примисмо по вашемъ(ь) слѣзѣ по Стѣпанѣ Хрѣмiky¹² |5| и що намъ много мудро и почтено повѣда рѣчи величѣства ти во всемъ(ь) |6| добрѣ разѣмѣсмо. Я сѣди, кѣди прѣво лѣтосъ(ь) краљкѣство ти посла к намъ |7| Стѣпана вѣдѣ бѣше, како се нѣ скрilo, власт(е)ле се вѣхъ разѣгли вѣд[ь] |8| скрѣби и вѣд[ь] неволе кою бѣше Б(о)гъ допѣстиль тер(ь) не могосмо краљкѣ|9|ствѣ ти вѣд(о)вор(и)ти. Я сѣди Г(оспо)дѣ Б(о)гъ, по неговѣ м(и)л(о)сти, ѣчинилъ к |10| вѣдвати вѣди немошь и власт(е)ле се сѣ скѣпили и такви смо вѣд|11|лѣчили да пошлѣмо краљкѣствѣ ти наше власт(е)ле поклицаре. |12| По нихъ(ь) хѣккмо за сва величѣствѣ ти дългованиа и за стонски дохѣдѣк(ь) вѣдговор(и)ти.

ad .V. septembre m[illesim]o cccc [quadringentesimo] (pri)mo

Превод

+ Пресвијетлом и превисоком господину Стефану Остоји [који је] по милости и по вољи божијој благовјерни краљ Срба, Босне и осталог, од владајућег кнеза града Дубровника, властеле и од читаве Општине веома понизни наклон. Примили смо писмо краљевства ти по вашем слуги Стјепану Хрмићу и о свему смо га добро разумјели пошто нам је веома мудро и ваљано пренио ријечи краљевства ти. А сада, када је прво љетос краљевство ти послало к нама Стјепана ондје се, што се није крило, властела била разбјежала од бриге и од невоље коју Бог бијаше допустио, па нисмо могли краљевству ти да одговоримо. А сада је Господ Бог по својој милости учинио да одврати ону болест и властела се сакупила па смо тако одлучили да краљевству ти пошаљемо наше властелине поклицаре. По њима ћемо, величанству ти, одговорити за сва дуговања и за стонски доходак.

У пети септембар 1401. године

¹² Пуцић и Стојановић: Хрѣмiky.

(II)

Друго писмо Дубровчана краљу Остоји о исплати стонског дохотка

10. октобар 1409. године

Ранија издања

Оригинал писма није сачуван а издање приређујемо према препису који је урадио Руско Христофоровић. Препис се налази исписан на осамдесетом листу првог тома књиге архивске серије *Писма и упутства на исток* која се чува у Државном архиву у Дубровнику.¹³

Писмо је досада објављено два пута: М. Пуцић, *Споменици српски* I, 100, док. бр. 184, и Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 437, док. бр. 444.

Текст

+ Прѣсвѣтломъ и прѣвисокомъ г[оспо]д[и]нъ краљу Остои ѡдъ владѣцагѡ гр(а)да |2| Дѣрвоника кнеза, властель и ѡдъ вѣсе ѡпкине почтено поздра|3|вкнѣк. Пис(а)никъ краљевства ти примисмо и разеврасмо ѡ |4| пишете, крѣ кок к дългванѣк¹⁴ било мегю нами тои да вами |5| нѣ било. Вашои м(и)л(о)сти ѡдъгов(а)рамо: до¹⁵ нашѣхъ листѣхъ кок смо |6| потомъ г(о)сп(о)д(с)твѣ ти били писали, ѡ к прѣво било, вѣсе смо |7| ѡстав(и)ли и врьгли да нѣ ѡспоменѣтъа. Я сѣди за дохѡдкѣ ѡ |8| пишете. Ми смо кдномъ столъ краљевства босаньскога дължни, |9| нимъ и мислимо га дати, али кѣде сѣ биле смекѣ ѡ Боснѣ за таи |10| дохѡдкѣ¹⁶ ѡзѣдрѣжали смо. Да кѣди Б(о)гѣ ѡчини и вѣде ѡмирно |11| стати краљевство¹⁷ како се пристои – а ми кѣмо дати.

+ м(ѣ)с(е)ца ѡктѣвриа .ї. днѣ¹⁸ ѡ Дѣрвоникѣ лѣто рождѣства Хр(и)с(то)ва .ѣ.ѡ. и .ѣ.

¹³ DAD, *Lettere e commissioni di Levante* I, 80r. Истога дана када је дубровачко Вијеће умољених усвојило први приједлог *de dando libertatem domini rectori et minori consilio de excusando nos regii Hostoie super tributi*, писмо је написано. DAD, *Reformationes* XXXIII, fol. 261v (10. X 1409)

¹⁴ Пуцић и Стојановић: дългванѣк.

¹⁵ Пуцић: да.

¹⁶ Пуцић: дохѡдакѣ.

¹⁷ Пуцић: краљевство.

¹⁸ Пуцић: мѣца ѡктѣвриа ѣ днѣ.

Превод

+ Пресвијетлом и превисоком господину краљу Остоји од владајућег кнеза града Дубровника, властеле и од читаве Општине поздрав поштовања. Примисмо писмо краљевства ти и разабрасмо због чега сте писали, јер које је то дуговање било међу нама а да вам није било [исплаћено]. Вашој милости одговарамо: што је прво било до наших писама које смо потом господству ти били писали, све смо бацили и вргнули да нема спомена. А сада за доходак о којем пишете. Ми смо једино пријестољу краљевства босанског дужни, њему га и мислимо предати, али, када су били метежи у Босни, [исплату] за тај доходак смо задржали. А, када Бог учини да се краљевство умири како пристоји – исплатићемо га.

+ мјесеца октобра 10. дан, у Дубровнику, године од Христовога рођења 1409.

(III)

Прво писмо краља Остоје Дубровчанима о преузимању светодмитарског дохотка

20. новембар, 1414. године

Опис документа

Основни опис писма дао је Грегор Чремошник.¹⁹ Текст писма исписан је тамноплавим мастилом у дванаест редова, на папиру облика положеног правоугаоника, широког око 21 цм и високог око 17 цм. Папир је, највјероватније, италијанског поријекла, са воденим знаком двоглавог пса. Хартија са сличним воденим знаком користила се у Италији између 1400. и 1415. године.²⁰ Лијева и десна маргина су уједначене и износе 3 цм. Горња је нешто већа (4 цм), а неисписан простор између посљедњег исписаног реда и доњег руба писма износи 5,5 цм. Једноставан, са два потеза изведен, инвокациони крст, висине око 5 цм, који се простире дуж горње трећине лијеве маргине

¹⁹ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM IV–V [1949–1950] (1950) 163–164.

²⁰ Cf. C. M. Briquet, *Les Filigranes, Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600* IV, Genève 1907, 780 (под бројем 15581).

документа и иницијално слово „К“, висине два прва реда текста (око 1,5 цм), једини су украси на писму. Писар је на мјесту гдје би очекивали почетак тринаестог реда нацртао неколико мањих кривуља, вјероватно да би онемогућио интерполирање у неисписаном простору документа. Папир је у горњем лијевом углу зацијепљен, при чему се формирало мање оштећење, висине око 2 цм и ширине око 1 цм, које се вертикално протеже дуж почетног дијела прва четири исписана реда, али оно не утиче битно на рашчитавање текста.

Писмо је запечаћено Остојиним печатом средње величине, пречника 3 цм. Печат је причвршћен тако што су испод исписаног текста направљена, један испод другог, два прореза, међусобно удаљена 2 цм, кроз које је са полеђине провучена папирна трака ширине 2,5 мм, чији су се крајеви спајали на лицу писма. На њиховом саставу писар је налио црвени восак, на који је положио папирнић квадратног облика, чије су странице око 4 цм. Преко овог папирнића отиснут је печатњак, који је оставио слабије очуван отисак, на којем се разабире кружна трака одређена за легенду, оивичена двјема концентричним кружницама. Текст је данас, бар судећи по фотографији, углавном нечитак.²¹ Печатни симбол смјештен је у оквир који се састојао од осам преломљених готичких лукова, од којих се данас разазнаје њих шест, при чему горњи и доњи лук својим врховима залазе у кружну траку са легендом. Разабире се да се печатни симбол, тј. краљевски грб, састоји од кациге, перјанице и штита. На кациги се вјероватно налазила и круна, чији се обриси данас једва разазнају, из чије средине избија перјаница на дебелој дршци са богатим букетом цвијећа (?) заобљене форме. На кациги је наглашен и хоризонтални отвор за очи. Штит је искошен и троугласте је форме. Данас се не разазнаје шта се налазило на његовом пољу. На писму нема записа из времена његовог настанка. Након печатења писмо је савијено

²¹ К. Жиречек саопштава да је употријебљен „стари печат краља Твртка I са шлемом и латинским натписом“ (К. Жиречек, *Споменици српски*, 68). На фотографији са којом располажемо може се разабрати покоје мајускулно латинско слово, али због лошег отиска не може прецизно да се утврди да ли је у питању заиста печат краља Твртка I или краља Остоје. Изглед Остојиног средњег печата углавном се подудара са одговарајућим печатима краља Твртка I и краља Дабише, с том разликом да је он у легенди умјесто њихових имена на латинском дао да се угравира његово име. У том печату извршена је још једна хералдичка измјена. На штиту умјесто дијагоналне линије и по три љиљана са сваке њене стране Остоја је дао да се изгравира круна. Остали елементи на Остојином печату углавном одговарају онима на печатима Твртка I и Дабише. Уп. Р. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 21–22, 33, 36; G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 164, 166.

са лијеве стране око 7 цм, са десне око 5,5 цм и одозго 4,7²² центиметара. Иако је теоријска могућност остала отворена, новија истраживања нису потврдила Чремошникову претпоставку да су ово и остала писма била спакована у запечаћен омот.²³

Ово и наредних пет писама краља Остоје (у нашем раду означени бројевима IV, V, VI, VIII, IX) писао је његов, нама данас непознати, писар. Иако на први поглед писмо, због широких и усклађених маргина, даје општи утисак извјесне уредности, оно је писано веома неугледним канцеларијским брзописом. Иста слова су различите висине, усправна, лијево или десно искошена или постоји неколико њихових варијанти. Хасте појединих слова залазе у доњи међупростор не само реда у коме се та слова налазе, већ и у међупростор реда испод. Слово **р** писар каткад пише усправно, врло често искошено под углом од 30 или 45 степени, а, понекад, готово хоризонтално. Најчешће пише тзв. „троног“ **т**, али, понекад, средњи потез тог слова издужи у читав доњи међупростор, док слово **з** такође обликује на више начина. Лијеви потез слова **и** често је толико издужен да прелази и у ред испод нарушавајући симетрију слова. Поред тога што задржава поједине облике слова карактеристичне за канцеларијски брзопис, писар уводи и неке нове облике. Осим тзв. „квadratног“ слова **в**, овај писар исто слово испишује на потпуно другачији начин помоћу једног потеза који каткад подсјећа на број осам. Слово **д** пише из једног или два потеза, са карактеристичном широком и облом петљом на лијевој страни слова, док слово **џ** пише из једног, два или три потеза, при чему се и општи изглед слова потпуно разликује у зависности са колико је потеза слово изведено, тако да у писму постоје најмање три његова облика. Лежеран стил Остојиног писара омогућио му је да приликом обликовања слова унесе дио свог личног писарског темперамента, а он указује и на могућност да је особа о којој је ријеч можда „пекла“ писарски занат у средини у којој се неријетко сусретала са кореспонденцијом на латинском језику. Деформације у обликовању и курзивно спајање слова били су далеко чешћи случај у латинској минускули, па је Остојин писар, под утицајем свакодневне пословне кореспонденције становника из приморја дио таквих палеографских манира могао да пренесе и у ћириличка писма која је састављао за босанску дворску канцеларију.

²² Код Чремошника стоји 5,7 цм (G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 164).

²³ Уп. G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 164 са Н. Исaiловић, *Владарске канцеларије у средњовековној Босни*, Београд 2014, 183 (одбрањена докторска дисертација у рукопису).

На лицу писма, дуж читавог његовог доњег руба, налази се неколико записа начињених графитном оловком, који су стављени вјероватно средином XX вијека приликом каталогизације докумената у Државном архиву у Дубровнику. Они садрже садашњу сигнатуру, као и информацију о ранијој локацији документа. На лијевој страни доњег руба документа исписана је сигнатура *IV^a 47*, на средини испод печата написан је број *31*, а у продужетку на десној страни стоји *D C, 40, 1414, Dcb. 5*. На полеђини писма се налази само печат Државног архива у Дубровнику из времена Краљевине Југославије. Писмо је по приспијећу у Дубровник првобитно било уложено унутар канцеларијске књиге уз страницу на којој се, под одговарајућим датумом, налазила забиљешка која је свједочила о реализацији одређеног правног чина. У нашем конкретном примјеру, Остојино писмо се налазило у четрдесетој књизи архивске серије *Diversa Cancellariae*, уз страницу са петим децембром. У поменутој књизи напријед наведене архивске серије регистровани су различити записи који су датирани од 7. маја 1414. до 31. марта 1416. године.²⁴ То објашњава податке из забиљешки на лицу писма. Писмо се у поменутој књизи налазило најкасније до почетка 30-их година XX вијека, када су модерни архивисти, реметећи принцип провенијенције, таква и слична документа повадили из архивских серија и формирали посебне збирке *Прилози архивским серијама*, у које су смјестили наведена документа вјероватно како би имали бољи увид и контролу над дијелом дипломатичке грађе која је могла врло лако да се загуби. Од тог времена писмо је смјештено у новоформирану збирку Државног архива у Дубровнику *Прилози архивским серијама IVa* под редним бројем 47.

²⁴ Пошто нам је поменута архивска књига остала недоступна, располажемо једино са податком који је донио Константин Јиречек, а који саопштава да је у тој „књизи 4. децембра 1414. записано да су покписари Regis Hostoye, Miliuoу Diuicich и Iuan Bieloeuich, примили 2000 перпера.“ (К. Јиречек, *Споменици српски*, 68). Потпуну сигнатуру даје нам Михаило Динић – *Diversa Cancellariae XL*, fol. 89v (4. XII 1414). Динић коригује Јиречека у транскрипцији имена једног од Остојиних посланика: Iuan Bielauich (М. Динић, *Дубровачки трибути*, Из српске историје средњег века, Београд 2003, 737).

**Околности и вријеме настанка збирке
„Прилози архивским серијама IVa“**

Тврдњу да је збирка IVa „формално озваничена у периоду између август/септембар 1948. године“ и 1950. године²⁵ требало би кориговати. Већ су познати слависти Степан Куљбакин и Ото Гринентал (Otto Grünenthal), који су припремали за штампу рукопис другог тома *Старих српских повеља и писама* тада већ покојног Љубомира Стојановића, били почетком 30-их година XX вијека упознати са постојањем те збирке. О. Гринентал је текстове повеља и писама из објављеног првог тома Стојановићеве збирке, заједно за текстовима из тада још необјављеног другог тома, срањивао са оригиналима који су се налазили у архиву у Дубровнику. Његове исправке, тј. корекције Стојановићевог читања старих рукописа (њих око 2.600), прикључене су коначној верзији друге књиге Стојановићеве збирке *Старе српске повеље и писма*, која се из штампе појавила 1934. године.²⁶ Када је 1929. године објавио први том своје познате збирке, писмо, чије издање овдје приређујемо, још увијек се налазило на свом првобитном мјесту, у четрдесетој књизи архивске серије *Diversa Cancellariae* („Оригинал са печатом у књ. Div. Сапс. 1414.“). Нама данас то бар изгледа тако, судећи по овој Стојановићевој забиљешци у којој је наведена стара сигнатура документа. Гриненталова исправка с почетка 30-их је гласила: „Сада IV. а. 47.“, што би значило да је у међувремену та збирка и формално установљена.²⁷ Међутим, изгледа да је збирка IVa почела да се формира знатно прије тога, јер је још Љубомир Стојановић, јануара 1929, коментаришући Јиречеково издање српских писаних споменика из дубровачких канцеларијских књига²⁸ у предговору првог тома своје збирке примијетио како су поједина „оригинална писма која су била растурена по овим књигама сад (...) повађена у засебне куверте под новом сигнатуром“. Упркос томе што су писма била премјештена у нову збирку под новом сигнатуром, Стојановић је у коментару испод новог издања документа задржао ону стару, јер није хтио да „изгуби везу“ са записима на латинском и италијанском језику који су остали на одговарајућим мјестима у канцеларијским књигама, пошто они заједно са ћириличким документом чине једну документарну

²⁵ Д. Јечменица, *Два писма бана и краља Твртка I*, 44, нап. 18.

²⁶ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, VI [предговор С. Куљбакина] и 491–526.

²⁷ Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 444; I–2, 504 (под бројем 451).

²⁸ К. Јиречек, *Споменици српски*, Споменик СКА XI, Београд 1892.

цјелину.²⁹ Уочени податак да одређени архивски записи из 1931. године показују да нека писма нису више била на свом оригиналном мјесту у архивским књигама заиста указује на то да се управо у то вријеме „почела формирати нека посебна збирка“.³⁰

Иако је различита архивска грађа одношена из Дубровачког архива све до краја Другог свјетског рата, ћириличка писма, која се сада налазе у поменутој збирци, највјероватније нису дуже избивала из Дубровника. Она су се налазила расута у књигама различитих архивских серија Дубровачког архива које, опет, нису све биле смјештене на једном мјесту већ на неколико локација. Тако су се, на примјер, у архиви дубровачког суда налазиле књиге из серије *Reformationes, Diversa Cancellariae, Testamenta* и *Diversa Notariae*. У Беч је 1818. и 1833. однијета најважнија дипломатичка грађа, махом из садашњег фонда *Diplomata et acta*, заједно са дијелом остале архивске грађе, али је највећи број канцеларијских књига различитих архивских серија, укључујући и остале архивске фондове остао у Дубровнику. На тај начин су Медо Пуцић, Константин Јиречек, Антоније Вучетић и Ћиро Трухелка, поред осталих, били у могућности да након истраживачког рада у Дубровачком архиву, приреде своја издања старих српских писаних споменика.³¹ У Бечу су се налазила углавном само она документа на српском језику чија су издања приредили Франц Миклошич и Алекса Ивић.³² Грађа која је остала у Дубровнику поново је обједињена на једном мјесту тек крајем XIX и почетком XX вијека када је Јосип Гелчић, тадашњи директор архива, са сарадницима приступио њеном сређивању. Уочи Првог свјетског рата, судећи по доступном каталогу, збирке *Прилози архивским серијама* још увијек нису постојале. Убрзо је због ратних сукоба и близине границе највећи дио архивске грађе био спакован и евакуисан у Грац. Почетком 1920. та архивска грађа је поново враћена у Дубровник, а по одредбама уговора из Сен Жермена у Краљевину СХС враћена су и сва остала

²⁹ Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–I, V–XIII [предговор Љ. Стојановића са допунама и исправкама издате грађе].

³⁰ Д. Јечменица, *Два писма бана и краља Твртка I*, 44, нап. 18.

³¹ М. Пуцић, *Споменици српски* I–II; К. Јиречек, *Споменици српски*; А. Вучетић, *Српски споменици*, Словинац год. IV, бр. 17 (Дубровник 1881) 351; А. Вучетић, *Писма*, 1–48; А. Вучетић, *Споменици дубровачки*, Срђ 5 (Дубровник 1906) 48–53, 55–56, 103–104, 151–152, 207–208, 264, 308–312, 361–362; 6 (1907) 334–336; 381–384, 431–432, 524–528, 572–576, 621–624, 718–720, 767–768, 814–816, 862–864, 958–960, 1008; Ћ. Трухелка, *Tursko-slovenski spomenici dubrovačke arhive*, Sarajevo 1911.

³² F. Miklosich, *Monumenta Serbica*; A. Ivić, *Neue cyrillische Urkunden aus den Wiener Archiven*, Archiv für Slavische Philologie 30 (Berlin 1909) 205–214.

документа која су 1818. и 1833. однесена у Беч. Она су враћена 1920, али не у Дубровник, већ су привремено била смјештена у архив СКА у Београду, гдје се Љубомиру Стојановићу указала згодна прилика да их проучи. Напријед поменуте збирке вјероватно су тек почеле да се оформљују током 20-их година XX вијека, након повратка евакуисане грађе из Граца и њеног поновног сређивања. Стојановић је током свог боравка у Дубровнику 20-их година савњивао Пуцићево и Јиречеково издање српских споменика са оригиналима. Тада је могао да буде упознат са архивским збиркама које су тек тада почеле да буду формиране.³³

Када је почетком 30-их XX вијека Гринентал започео рад у Дубровачком архиву, збирка IVa је још увијек била у поступку формирања. То се види из чињенице да код неких докумената из Стојановићевог издања њемачки слависта није преправио податак да припадају реченој збирци, иако се она тамо данас налазе, јер су, вјероватно, у то вријеме она још увијек била уложена у одговарајуће канцеларијске књиге. То се посебно односи на најстарија документа из канцеларијских књига, писана ћириличким писмом, која су објављена међу првих неколико стотина докумената у првом тому Стојановићевог издања. Ова документа је Гринентал, претпостављамо, прво прегледао и није дописао исправку о новој локацији тих докумената зато што су се она, вјероватно, још увијек налазила на свом првобитном мјесту. Упоредјујући Гриненталове исправке са Стојановићевим коментарима, фотографијама и пописом докумената из збирке IVa који су нам уступљени, мислимо да се ова збирка формирала постепено, можда током читаве поменуте деценије или чак и касније, у зависности из којих канцеларијских књига и којим темпом и редослиједом су писма и остала акта из њих повађена и пресељена у засебну, вјештачки створену, збирку. Потребно је још нагласити да присуство печата из раздобља 1920–1941. на полеђини већине докумената чије критичко издање овдје приређујемо (бр. III–IX) указује на могући закључак да је велик дио писама издвојен у напријед наведену архивску збирку управо у периоду између два свјетска рата.

³³ Уп. I. Tkalčić, *Izвјештај о архиварских истраживањих у Далмацији*, Rad JAZU XXXV (1876) 169–172; K. Јиречек, *Споменици српски*, 3 [предговор K. Јиречека]; J. Гелчић, *Дубровачки архив*, ГЗМ XXII (1910) 537–588; M. Rešetar, *Dubrovački arhiv*, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka I. knjiga (A–H), Zagreb 1925, 584–586; J. Радонић, *Рад Српске краљевске академије на издавању архивалија из далматинских, а нарочито Дубровачког архива*, Годишњак СКА XLII [1933] (1934) 351–354; С. Станојевић, *Историја српског народа у средњем веку, I. Извори и историографија, књига I, О изворима*, Београд 1937, 17–38, 332–336, 342.

Ранија издања: К. Лиречек, *Споменици српски*, 68, док. бр. 62; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 443–444, док. бр. 451.³⁴

Текст

+ К(рале)вѣства³⁵(!) моимъ дразимъ и много почтенимъ приѣ|2|т(еле)мъ, кнезѣ и вастелемъ(!) и шпѣкини дѣбровачкои. Да з|3|нат(е) вастеле(!) ерь³⁶ к вамъ послахъ мога слѣгѣ Мили|4|воѣ Дивичиѣ³⁷, Ивана Билоевиѣ да ми ѣдасте по нихъ |5| доходакъ дви тисѣѣки перперъ(!) кое по шбичаю даете |6| кралеѣвѣствѣ ми ш всакомъ прихѣдешемъ Дмитрови дне|7|ви. И вамъ швѣ листь бѣди за еспедиторию. Призови|8|те гѣсти лѣди да бѣдѣ вамъ свидоци ерь³⁸ ми сте да|9|ли р(е)чени доходакъ шдѣ литъ³⁹ тисѣѣка и четири ста и |10| четвѣрто⁴⁰ на десете лито, м[и]сеца новемѣбра⁴¹ дваде|11|сети данъ. И за веѣ е⁴² ви рование и потвѣрѣдение кралеѣвѣ|12|ства ми шбичномъ печат(ти)ю пове)лихъ запечатити ти⁴³.

Превод

+ [Од] краљевства [ми], мојим драгим и веома поштованим пријатељима, кнезу и властели и Општини дубровачкој. Да вам је на знање властело, јер к вама послах мога слугу Миливоја Дивичића и Ивана Билојевића да ми по њима пошаљете доходак од двије хиљаде перпера који по обичају дајете краљевству ми на сваки наступајући Митровдан. И нека вам ово писмо буде признаница. Призовите госте људе да вам буду свједоци јер сте ми исплатили поменути доходак за годину хиљаду и четири стотине и четрнаесто љето, двадесети дан мјесеца новембра. И због веће поузданости и потврде краљевства ми, наложих запечатити обичним печатом.

³⁴ Квалитетан факсимил објављен је у Е. Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 172.

³⁵ Лиречек и Стојановић: **Краљевства ми.**

³⁶ Лиречек: **ере.**

³⁷ Лиречек: **Дивичиѣ.**

³⁸ Лиречек: **ере.**

³⁹ Стојановић: **лита.**

⁴⁰ Лиречек: **четиѣрто.**

⁴¹ Лиречек: **мѣсеца ноемѣбра**; Стојановић: **ноемѣбра.**

⁴² Лиречек: **више.**

⁴³ Лиречек и Стојановић испустили.

(IV)

Пуномоћје (вјеровни лист) краља Остоје за слугу Миливоја

[28. октобар 1416. године]

Опис и ранија издања

Вјеровно писмо краља Остоје исписано је у четири реда тамноплавим мастилом, на папиру облика положеног правоугаоника, широком 22 цм и високом 13 цм. По Чremoшнику, на доњем рубу папира може да се запази остатак воденог знака са приказом главе змаја.⁴⁴ Лијева маргина широка је 1,7 цм, а десна скоро да не постоји. Горња износи од 1 до 1,5 цм, јер писар није одржавао правилан правац писања. Остао је неуобичајено велик неисписан простор испод посљедњег исписаног реда, висине око 10 цм. Од украса на писму постоји само небрижљиво изведен инвокациони крст, који се простире дуж лијеве маргине почевши од горњег руба документа до посљедњег исписаног реда. Између горњег руба и првог реда исписаног текста налази се осам кривуља сличних ћириличком слову „с“. Њихова сврха је вјероватно декоративног карактера, пошто такви знаци, уколико су служили да спријече интерполирање, нису стављени у доњи неисписани дио писма. Доњи лијеви угао документа је поцијепан и физички скоро сасвим одвојен од остатка писма. Оштећење је, угрубо гледано, у облику правоуглог троугла. Дужа „катета“ овог оштећења представља почетни дио доњег руба писма, дужине 6,5 цм, а краћа се простире уз 5 цм висок доњи дио лијевог руба писма. Оштећење се за остатак документа држи још само помоћу црвеног воска у који је утиснут печат, чија је сврха била да запечати пресавијене странице писма. Писмо је пресавијено са лијеве стране 7,5 цм, са десне 4,7 цм и одозго око 4 цм. На полеђини рубова тако пресавијених страница наливен је восак и ударен Остојин печат средње величине, пречника 3 цм.⁴⁵ Од рељефних приказа на печату, који је приликом отварања писма разломљен на два дијела, разазнају се само дио једног готичког лука и дио кружне траке са легендом, од које је видљиво тек покоје мајускулно латинско слово. Печата на лицу писма нема. Од записа се на лицу писма налазе графитном оловком исписани

⁴⁴ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 165.

⁴⁵ Детаље око печатења писма исп. у: G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 165.

садашња сигнатура документа и бројеви 37 и 38. Осим печата Државног архива у Дубровнику из периода Краљевине Југославије, на полеђини, у адресном пољу, идентичним мастилом као и текст писма исписана је адреса у четири реда. Вјероватно зато што је пресавијено писмо било омотано папирном траком, писар је посљедњи ред адресе одмакнуо од трећег реда (након ријечи **кнез⁸ и вастелемь**), тако да је између њих остао неисписан простор, висине 2,5 цм. Изнад првог, те изнад и испод четвртог реда адресе исписано је укупно пет дужих и краћих кривуља, које су вјероватно имале за циљ да спријече дописивање додатног текста у адресном пољу. Испред адресе нацртан је инвокациони крст са два једноставна потеза. На полеђини је и савремени запис дубровачке канцеларије, који свједочи да су званични органи Дубровачке општине писмо запримили 18. новембра 1416. године. То би уједно био *terminus ante quem* уз помоћ којег се може прецизније одредити вријеме настанка овог писма које није датирано. Међутим, сачувано је Остојино писмо од 28. октобра исте године (у нашем раду означено бројем V), у којем он потражује светодмитарски доходак, а на чијој полеђини је регистровано да га је канцеларија Дубровачке општине запримила такође 18. новембра 1416. године. Сасвим је сигурно да је и ово вјеровно писмо за слугу Миливоја Дивичића настало истог датума. Писмо је, истим рукописом као и претходно описано писмо, писао исти Остојин писар чије име није остало сачувано. Документ се данас чува у Државном архиву у Дубровнику у архивској збирци *Прилози архивским серијама IVa* под редним бројем 36. Писмо је, под одговарајућим новембарским датумом, првобитно било уложено у четрдесет и прву књигу архивске серије *Diversa Cancellariae* одакле је најкасније почетком 30-их година XX вијека издвојено и пренесено у напријед поменуту збирку.⁴⁶

Ранија издања: К. Лиречек, *Споменици српски*, 69, док. бр. 63 (прво писмо⁴⁷); Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 444, док. бр. 452.

⁴⁶ Ср. са описом идућег писма (бр. V). В. и Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 504 (под бројем 452).

⁴⁷ К. Лиречек је под истим бројем регистровао вјеровно писмо краља Остоје за његовог слугу Миливоја Дивичића и Остојино писмо упућено Дубровчанима, у којем је потраживао светодмитарски доходак.

Текст

+ Ѣд⁴⁸ г[осподи]на краља Ѣстое моимъ дразимъ и много почитенимъ приѣтеле|2|мъ кнезѸ и вастелемъ(!) и впѣкини дѸбровачкои. Вастеле(!), втѣ|3|послахъ до васъ слѸгѸ мога Миливоѣ, що вамъ |4| говори вирѸвите мѸ⁴⁹ – мое сѸ ричи.

Адреса: + Моимъ дразимъ и много по|2|чтенимъ приѣтелемъ |3| кнезѸ и вастелемъ(!) и впѣкини дѸбровачкои.

Записи на полеђини: .R[ече]p[ta] .di. 18. nou[em]br[is] 1416.

Превод

+ Од господина краља Остоје мојим драгим и веома поштованим пријатељима кнезу и властели и Општини дубровачкој. Властело, отпослах к вама мога слугу Миливоја и све што вам буде говорио, вјерујте му – моје су ријечи.

Адреса: + Мојим драгим и веома поштованим пријатељима кнезу и властели и Општини дубровачкој.

Запис на полеђини: Примљено дана 18. новембра 1416. године

(V)

Друго писмо краља Остоје Дубровчанима о преузимању светодмитарског дохотка

28. октобар 1416. године

Опис и ранија издања

Писмо је исписано у једанаест редова тамноплавим мастилом на папиру облика положеног правоугаоника, широком 21,5 цм и високом 14 цм. Лијева маргина износи 2 цм⁵⁰, десна 2,5, а горња 3 цм. Неисписан простор између посљедњег исписаног реда и доњег руба износи око 5,5 цм. Инвокациони крст и десетак мањих кривуља изнад првог реда и на десној маргини документа једини су украси на писму. Писмо је печачено Остојиним средњим печатом, пречника 3 цм, који је

⁴⁸ Лиречек и Стојановић: Ѣдъ.

⁴⁹ Лиречек: га.

⁵⁰ Код Чремошника стоји 3 цм (G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 164).

причвршћен на готово идентичан начин као и у претходном писму које смо описали (бр. III).⁵¹ Отисак печата нешто је бољи него онај претходно описани. У кружној траци оивиченој двјема кружницама може се прочитати дио легенде на латинском (STERNI OSTO...), а уочљивији су и сви остали детаљи који сачињавају печатни симбол: кацига са велом, круна, перјаница на дебелој дршки, искошени штит троугласте форме, те осам готичких лукова унутар којих се напријед поменути симболи налазе. На кациги није наглашен хоризонтални отвор за очи.⁵² Занимљив је и мали папир квадратног облика, са страницама од око 4,5 цм, који је стављен на црвени восак и преко којег је утиснут печат. На њему се разазнаје дио текста ((к)ралњ Остои) неког старијег писма које је било упућено краљу Остоји. Пошто је наведени кратак запис написан рукописом и мастилом другачијим од оног којим је написано писмо чије издање приређујемо, највјероватније се ради о дијелу неког другог документа чији папир је разрезан и употријебљен за друге сврхе. Разазнаје се још неколико ћириличких слова на наличју тог папира. На основу фрагмента овог некадашњег писма не може се утврдити којем писару припада овај рукопис, али се ипак чини да није у питању Руско Христофоровић. Писар је, понекад, прије почетка писања провјеравао да ли му је перо било погодно за писање, па је с том намјером остављао краће записе без неког нарочитог реда на појединим парчадима хартије.⁵³ То би могло да упути на закључак да се на Остојином двору није гајила свијест о потреби чувања докумената који су долазили у босанску дворску канцеларију. И ово писмо је писао анонимни писар краља Остоје идентичним рукописом као и претходна која смо описали. Писмо је пресавијено са лијеве стране 6,8 цм, са десне 7,3 и одозго око 5 цм. Оно се данас налази у Државном архиву у Дубровнику у оквиру архивске збирке *Прилози архивским серијама IVa* под редним бројем 33.⁵⁴ Од записа на лицу писма, са десне стране доњег руба стоји графитном оловком написано *37, DC, 41* (написано издигнуто од осталих записа), ... (? , нечитко), *1416, Nov. 20*. То би значило да је писмо било првобитно уложено у четрдесет прву књигу архивске серије *Diversa Cancellariae* уз страницу која садржи датум 20. новембар.⁵⁵ На полеђини се види

⁵¹ За детаље око печатења в. G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 164.

⁵² Уп. P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati*, 21–22, 33, 36.

⁵³ Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 176.

⁵⁴ Уп. Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–2*, 504 (под бројем 453).

⁵⁵ У истој књизи записано је да је 23. новембра 1416. године Miliuoу Diucich, ambaxator Regis Hostoye, примио 2.000 перпера (К. Лиречек, *Споменици српски*, 69).

савремени запис дубровачке канцеларије – *R[ece]p[ta].di. 18. nou[em] br[is] 1416.* – из ког се види када је писмо било запримљено. Преко овог записа стављен је печат Државног архива у Дубровнику из периода Краљевине Југославије.

Ранија издања: К. Јиречек, *Споменици српски*, 69, док. бр. 63 (друго писмо⁵⁶); Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1, 444*, док. бр. 453.⁵⁷

Текст

+ Краљевства ми, моимъ дразимъ и много почтенимъ приѣтелемъ |2| кнезѸ и вастелемъ(!) и шпѣини дѸбровачкои. Да знате вастеле(!) |3| ерь⁵⁸ к вамъ послахъ мога слѸгѸ Миливоѣ Дивичиѣа да ми |4| Ѹдасте⁵⁹ по немъ доходакъ дви тисѸѣки перперъ коѸ⁶⁰ |5| даете краљевствѸ ми по швичаяу ш всакомъ при(хо)дешем |6| Дмитрови днѸви. И вамъ шѸв листѸ вѸди за <ес>педито|7|рию. Призовите гости лѸди да вѸдѸ вамъ свидоци |8| ерь ми сте дали речени доходакъ шд[ъ] лита тисѸѣа и че|9|тири ста и шесто на десете лито мисѸца шктевра |10| кѸи данѸ. И за веѣе в(и)рование и потврѣѣение крале|11|вства ми швичном <печ>атию повелихъ печатити.

Превод

+ [Од] краљевства ми, мојим драгим и веома поштованим пријатељима кнезу и властели и Општини дубровачкој. Да вам је на знање властело, да к вама послах мога слугу Миливоја Дивичића да ми по њему пошаљете доходак од двије хиљаде перпера које по обичају дајете краљевству ми на сваки наступајући Митровдан. И нека вам ово писмо буде признаница. Призовите госте људе да вам буду свјedoци јер сте ми исплатили поменути доходак за годину хиљаду и четири стотине и шеснаесто љето, двадесет и осми дан мјесеца октобра. И због веће поузданости и потврде краљевства ми, наложих запечатити обичним печатом.

Читаву сигнатуру доноси, опет, Михаило Динић: *Diversa Cancellariae* XLI, fol. 49r (23. XI 1416) (М. Динић, *Дубровачки трибути*, 737). Уп. и опис писма бр. IV.

⁵⁶ В. коментар у напомени 47.

⁵⁷ Квалитетан факсимил објављен је у: Е. Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 178.

⁵⁸ Јиречек: ере.

⁵⁹ Стојановић: дасте.

⁶⁰ Стојановић: кои.

(VI)

Писмо краља Остоје Дубровчанима о исплати могориша

[прије 14. јануара 1417. године]

Опис и ранија издања

Писмо је анонимни писар краља Остоје написао тамноплавим мастилом у седам редова, на папиру облика положеног правоугаоника, широком 22 цм и високом 13 цм. На папиру се налази само један мањи дио неког воденог знака, па се на основу тога не може претпоставити о каквој се фигури ради. Лијева маргина износи 1,5 цм, десна 1–1,5 цм, а горња 2,5 цм. Писмо нема посебних украса, само инвокациони крст висине око 4 цм, изведен са два једноставна потеза, те седам малих кривуља које наликују ћириличком слову „с“ изнад првог реда и двадесетак завијутака који личе на грчко слово омега у продужетку посљедњег исписаног реда. Осим евентуалних декоративних елемената, ове линије су вјероватно служиле да би онемогућиле потенцијално интерполирање. Писмо је печачено Остојиним печатом средње величине од 3 цм у пречнику. Од свих сачуваних Остојиних писама, ово садржи најбољи отисак његовог тзв. средњег печата. Јасно се виде скоро сви елементи који сачињавају печатни симбол. У кружној траци, омеђеној двјема концентричним кружницама, намијењеној за легенду може се прочитати текст *STEPHI OSTOIE D. G. REGI RASIE*. Ту се налази и осам готичких лукова унутар којих су кацига са велом и наглашеним хоризонталним отвором за очи, круна, перјаница са дебљом дршком и богатим букетом цвијећа облик форми те искошени штит издуженог троугластог облика. На штиту се налази трозуба краљевска круна, која се због слабијег отиска није могла препознати на Остојиним печатима у његовим ранијим писмима. Писмо је пресавијено два пута, са лијеве и десне стране, и једанпут одозго.⁶¹ Писар је и у овом писму задржао свој препознатљив стил у обликовању слова. Од записа се на лицу писма, дуж десне стране доњег руба, распознаје да је графитном оловком уписано *35, IV^a 37, D. C. 41, 1417, Јану. 16*. Као и у претходним примјерима, овај запис су ставили модерни архивисти који су означили нову и стару локацију документа. Писмо је првобитно било уметнуто у четрдесет и прву књигу архивске серије

⁶¹ За детаљне мјере в. Г. Ћremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 166.

Diversa Cancellariae и то уз страницу која садржи забиљешку датирану шеснаестим јануаром 1417. године. Писмо се данас налази у архивској збирци *Прилози архивским серијама IVa*, заведено под бројем 37. На полеђини се осим печата Државног архива у Дубровнику из периода Краљевине Југославије налази и запис – *R[ece]p[t]o .di. 14. genar 1417.* – који свједочи када је писмо запримљено у канцеларији Дубровачке општине. Иако је у писму наведено да се могориш исплаћује за 1416. годину, биљешка на полеђини писма свједочи да је писмо написано крајем те године, највјероватније током мјесеца децембра.

Ранија издања: К. Јиречек, *Споменици српски*, 69, док. бр. 64; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 445, док. бр. 454.⁶²

Текст

+ Краљевства⁶³ ми, почтенимъ и всеръчанимъ приѣтелемъ кнезъ |2| и вастелемъ⁶⁴(!) славнога града Дубровника. По семъ нашемъ ли|з|стѣ даите нашемъ слъзи вирномъ кнезъ Гръгъръ Вѣ|4|косалићъ могоришъ сегаи лита, ѿд[ъ] литъ тисѣ⁶⁵ и четири |5| ста и шесто на десете лито, по законъ како сте вазда да|б|вали. И за веће вирование краљевства ми печатию пове|7|лихъ печатити.

Превод

+ [Од] краљевства ми, поштованим и веома искреним пријатељима кнезу и властели славнога града Дубровника. На основу овог нашег писма дајте нашем вјерном слуги кнезу Гргуру Вукосалићу могориш од ове године, за годину хиљаду и четири стотине и шеснаесто љето, по закону како сте увијек давали. И због веће вјеродостојности краљевства ми наложих печатити печатом.

⁶² Квалитетан факсимил објављен је у: Е. Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 178.

⁶³ Стојановић: **Краљевство**.

⁶⁴ Стојановић: **вастелемъ**.

(VII)

**Писмо Гргура Вукосалића Дубровчанима о исплати могориша
краљу Остоји**

[прије 14. јануара 1417. године]

Опис и ранија издања

Писмо је исписано тамноплавим мастилом у пет редова на уском папиру облика положеног правоугаоника, са воденим знаком „три брда“⁶⁵, широком 22 цм и високом 5,6 цм. Писмо нема маргина ни посебних украса. Садржи у горњем лијевом углу, на почетку првог реда, мали инвокациони крст чија величина не одудара значајно од издужених потеза осталих слова у писму. Рука Гргуровог писара мање је извјежбана од руке Остојиног писара, па је општи утисак да су слова канцеларијског брзописа из овог писма неусавршена, крупнија, грубља и изведена са више дебљих линија.⁶⁶ Писмо је пресавијено 1,9 цм одозго према доље, затим 8,4 цм са лијеве стране и 5 цм са десне стране. Кроз тако сложено писмо направљен је прорез, који се види на десној страни лица писма, а кроз који је провучена папирна трака и обмотана око читавог писма. На саставу њених крајева наливен је восак и ударен печат који је отпао приликом отварања писма. На лицу писма, са десне стране доњег његовог руба, стоји графитном оловком записан и прецртан број 36, садашња сигнатура документа (IV^a 39), потом, једна нечитка ријеч и број 15. На полеђини, осим печата Државног архива у Дубровнику из периода Краљевине Југославије, налази се исписана адреса у четири реда. Испред ње је инвокациони крст, незнатно већи од оног изведеног на лицу писма. Писмо се чува у Државном архиву у Дубровнику у архивској збирци *Прилози архивским серијама IVa*, заведено под бројем 39. Претходно се, као и напријед поменуто Остојино писмо, налазило у четрдесет и првој књизи архивске серије *Diversa Cancellariae*. Писмо није датирано нити има било каквих савремених записа дубровачке канцеларије, али је готово сасвим сигурно да је оно у вези са претходним писмом краља Остоје које је било упућено Дубровчанима.

⁶⁵ Cf. C. M. Briquet, *Les Filigranes, Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600* III, Genève 1907, 588–600.

⁶⁶ Уп. G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM VII (1952) 331–332.

Ранија издања: К. Лиречек, *Споменици српски*, 69–70, док. бр. 65; Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 538, док. бр. 560.⁶⁷

Текст

+ Вазможнимъ и много почтениемъ г(оспо)ди ми, кнезѸ и властелемъ |2| дѸбровачциемъ ѡд[ъ] слѸге вамъ ГръгѸра ВѸкосалиѸа. Послахъ |3| слѸгѸ моѸга Новака Ивановича и Покраица Бра[н]шевиѸа. |4| Ако е милость ваша могоришь дати, подаите га По|5|краицѸ и НовакѸ.

Адреса: + Вазможнимъ и много поч|2|тениемъ кнезѸ, вла|3|стелемъ⁶⁸ |4| дѸбровачцимъ.

Превод

+ Моћној и веома поштованој господи, кнезу и властели дубровачкој од слуге вашег Гргура Вукосалића. Послах мога слугу Новака Ивановича и Покрајца Бранојевића. Ако је воља ваша могориш дати, подајте га Покрајцу и Новаку.

Адреса: + Моћном и веома поштованом кнезу и властели дубровачкој.

(VIII)

Пуномоћје (вјеровни лист) краља Остоје за слугу Хрватина

[прије 16. фебруара 1418. године]

Опис и ранија издања

Писмо је тамноплавим мастилом исписано на папиру облика положеног правоугаоника, широком око 22 цм и високом 7,6 цм (лијево) – 7,3 цм (десно). Лијева маргина износи 2 цм, горња 1,5, док десна не постоји. Дуж двије трећине лијеве маргине простире се једноставно изведен инвокациони крст. Писмо је пресавијено и обмотано папирном траком на сличан начин као и претходно описана писма.⁶⁹ На полеђини, на оба краја папирне траке пресавијеног писма наливен је црвени восак

⁶⁷ Квалитетан факсимил објављен је у: Е. Filipović, *Bosansko kraljevstvo*, 179.

⁶⁸ Лиречек и Стојановић: **кнезѸ и властелемъ**.

⁶⁹ О детаљима уп. Г. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 167.

и у њега утиснут Остојин печат средње величине. Отисак је релативно добар и у потпуности одговара ономе којег смо описали у писму бр. VI. Преко печата је, ради његове заштите, стављен комадић папира квадратног облика који је отпао након отварања писма. Тада је и печат разломљен на два једнака дијела. На лицу писма, дуж његовог доњег руба, графитном оловком су записани бројеви 34, 33 и једна нечитка ријеч, а на полеђини се, осим поменутог печата, налазе исписани адреса у шест редова идентичним мастилом као и писмо, савремени запис дубровачке канцеларије који свједочи када је писмо запримљено (*R[ece]p[t]o .di. 16. freuaro 1418.*), данашња сигнатура документа, као и печат Државног архива у Дубровнику из периода Краљевине Југославије. Писмо је првобитно било уложено у четрдесет и прву књигу архивске серије *Diversa Cancellariae*, уз страницу под одговарајућим фебруарским датумом. Данас се налази у архивској збирци *Прилози архивским серијама IVa* и заведено је под бројем 41. Писмо не садржи датум, па је запис дубровачке канцеларије од 16. фебруара 1418. једини конкретан траг на основу којег је могуће само оквирно датирати овај документ. Писмо је у непосредној вези са писмом краља Остоје (бр. IX) које је упућено Дубровчанима, у којем је од њих потраживао исплату стонског дохотка а које је такође запримљено у канцеларији Дубровачке општине 16. фебруара 1418. године.

Ранија издања: К. Јиречек, *Споменици српски*, 70, док. бр. 66 (прво писмо⁷⁰); Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 445, док. бр. 455.

Текст

+ Ѣд[ь] г(осподи)на краља Ѣстоѣ⁷¹ моимъ дразимъ и много почтенимъ приѣ|2|телемъ кнезѣ и властелемъ и всоои ѡпѣкини дѢбровачко|3|и, како брати. Ѣто(!) послахъ до васъ слѣгѣ мога Хрѣва|4|тина. Ѣо вамъ говори вирвите мѣ – мое сѣ ричи.

Адреса: + Моим дразимъ и мно|2|го почтенимъ приѣ|3|телемъ, кнезѣ и⁷² власте|4|мъ(!) и всоои ѡпѣки⁷³(!) |5| дѢбровачкои, како |6| брати.

Запис на полеђини: R[ece]p[t]o .di. 16. freuaro 1418.

⁷⁰ Јиречек је у својој збирци под једним бројем објавио и вјеровни лист краља Остоје за слугу Хрватина и Остојино писмо упућено Дубровчанима, од којих је потраживао стонски доходак.

⁷¹ Стојановић: Остоѣ.

⁷² Јиречек испустио.

⁷³ Јиречек и Стојановић: ѡпѣкини.

Превод

+ Од господина краља Остоје мојим драгим и веома поштованим пријатељима кнезу и властели и читавој Општини дубровачкој, као браћи. Ето, послах до вас мога слугу Хрватина. Вјерујте му што вам говори – моје су [то] ријечи.

Адреса: + Мојим драгим и веома поштованим пријатељима, кнезу и властели и читавој Дубровачкој општини, као браћи.

Запис на полеђини: Примљено дана 16. фебруара 1418. године

(IX)

Писмо краља Остоје Дубровчанима о исплати стонског дохотка

[прије 16. фебруара 1418. године]

Опис и ранија издања

Писмо је исписано тамноплавим мастилом у десет редова на папиру облика положеног правоугаоника, широком 21,7 цм и високом 14 цм. Маргине су неуједначене. Лијева износи од 1,2 цм до 1,7 цм, десна је мања од 1 цм, а горња је 1,7 цм. Неисписан простор између посљедњег исписаног реда и доњег руба документа износи скоро 6 цм. Осим инвокационог крста висине 2,5 цм, писмо нема других украса. Запечаћено је средњим печатом краља Остоје чији је опис дат у ранијим коментарима. Печат је отиснут преко комада папира квадратног облика при чему је отисак печата испао релативно добар, јер су видљиви сви детаљи који сачињавају печатни симбол (кацига са велом, круна, перјаница са дршком, искошен штит троугластог облика са круном у средини штитног поља) укључујући и дио легенде (.STEPNI ... D. G. REGI. RASIE ...)⁷⁴. На доњем рубу лица писма налази се са лијеве стране графитном оловком исписана данашња сигнатура документа, на средини испод печата исписан је број 33, а са десне стране доњег руба стоји написано *D. C. 41, 1418, febr. 21*. Као и у ранијим примјерима, овај запис значи да је писмо првобитно било уложено у четрдесет и прву књигу архивске серије *Diversa Cancellariae* уз страницу на којој

⁷⁴ За остале детаље око печатења в. Г. Џремошник, *Bosanske i humske povelje*, 167–168.

је регистрована забиљешка датирана 21. фебруаром наведене године.⁷⁵ Писмо се данас налази у Државном архиву у Дубровнику у архивској збирци *Прилози архивским серијама IVa* и заведено је под бројем 40. Осим печата Државног архива у Дубровнику из периода Краљевине Југославије, на полеђини писма се налази савремени запис дубровачке канцеларије, којим је регистрован датум када је писмо запримљено (*R[ec]ep[t]o .di. 16. feuaro 1418.*). На полеђини писма видљива је једна полукружна мрља, настала вјероватно од црвеног воска, чије се димензије подударају са оним Остојиног печата. Будући да на полеђини писма нема исписане адресе, Чremoшник је мислио да је писмо било спаковано у други омот са исписаном адресом а који је био запечаћен истим Остојиним средњим печатом. То доказује поменутом мрљом за коју тврди да би она највјероватније могла да потиче од печата са омотнице која се чувала заједно са писмом на истом мјесту у поменутој канцеларијској књизи а која се касније загубила. Новија истраживања нису у потпуности потврдила Чremoшникове претпоставке.⁷⁶ Отисак једне половине печата који је сада видљив на полеђини писма могао је да настане и од разломљеног печата Остојиног вјеровног писма за слугу Хрватина (у нашем раду бр. VIII). Ова два писма су ишла у пару и сигурно су чувана заједно, уложена у четрдесет и прву књигу фонда *Diversa Cancellariae*.

Ранија издања: К. Јиречек, *Споменици српски*, 70, док. бр. 66 (друго писмо⁷⁷); Љ. Стојановић, *Повеље и писма I–1*, 445–446, док. бр. 456.

Текст

+ Краљевства ми, моимъ дразимъ и сръчанимъ приѣтелемъ владѣцаго |2| града Дѣбровника кнезѣ и властелемъ и всои шпѣ[и]ни Дѣбровачко|3|и. Властеле⁷⁸, таи доходакъ кои имате дати по швичаю крале|4|вѣствѣ ми ш вакомъ приходецѣмъ Власинѣ днѣви петъ сатъ |5| перперѣ, дайте ихъ слѣзи момѣ Хрватинѣ Мрѣеновиѣ, а швѣ |6| листѣ

⁷⁵ Под тим датумом у истој канцеларијској књизи записано је „да је Cheruatин Mrgenouich, nuncius et ambasiator Regis Hostoie, примио трибут Св. Влаха 500 перпера sub logia ragua communis Ragusii ad locum solitum ipsius domini rectoris Ragusii, пред свједоцима Флорентинцима и др.“ (К. Јиречек, *Споменици српски*, 70).

⁷⁶ Уп. Г. Чremošnik, *Bosanske i humske povelje*, 168 са Н. Исaiловић, *Владарске канцеларије*, 183.

⁷⁷ В. напомену 70.

⁷⁸ Јиречек: **И властеле**.

вѣди вамъ за спедиторню. Призовите гости лѣди |7| да вамъ сѣ свидоци, како е по законѣ, ерь ми сте дали речени до|8|ходакъ ѡд[ъ]⁷⁹ литъ тисѣкъ 8⁸⁰ и четири ста ѡсмо на десете лито. |9| И за веѣе вированье закономъ печатню повелихъ печатити |10| краљевства ми.

Превод

+ [Од] краљевства ми, мојим драгим и искреним пријатељима владајућем кнезу града Дубровника и властели и читавој Општини дубровачкој. Властело, тај доходак од пет стотина перпера, који по обичају имате дати краљевству ми на сваки наступајући дан Св. Влаха, дајте мом слуги Хрватину Мр(ћ)еновићу, а ово писмо нека вам буде признаница. Призовите госте људе за свједоке, као што је по закону, јер сте ми исплатили поменути доходак за годину хиљаду и четири стотине и осамнаесто љето. И због веће поузданости наложих запечатити законитим печатом краљевства ми.

Дипломатичке особености

Пошто је већина писама настала поводом идентичног посла, тј. због исплате дубровачких трибута босанском краљу Остоји, презентована документа одликују се високим степеном сличности у погледу њихових спољних обиљежја. Сва писма написана су канцеларијским брзописом. Сачувани оригинали састављени су на папиру облика положеног правоугаоника и исписани су тамноплавим мастилом, док се за дубровачка писма сачувана у препису оријентација текста и боја мастила не може утврдити. Одликују се и краткоћом текста, једноставним формуларом, одсуством потписа и украса, а у зависности од типа документа и сличним начином овјере. Међутим, без обзира на ове подударности у вањским и дијелу унутрашњих обиљежја, може да се запази знатнија неуједначеност у погледу њиховог текстуалног садржаја, на основу које је могуће утврдити основну дистинкцију у типологији наведених писама, па би се, на основу тога, она могла разврстати на четири основна типа докумената.

С обзиром на то да су сачувана у виду преписа, најмање можемо рећи о дипломатичким особеностима прва два писма која су Дубровчани

⁷⁹ Лиречек: ѡтъ.

⁸⁰ Лиречек: тисѣки.

упутили краљу Остоји. Она знатније не одударају од осталих дубровачких писама која су слана владарима и властели у залеђу и чија је основна сврха била да пренесу одређене информације. Оба писма написао је Руско Христофоровић по формулару који се састоји од симболичке инвокације, инскрипције, интитулације, салутације, нарације, диспозиције и датума. Једина разлика између ова два писма је одсуство девоције у склопу Остојине титуле у инскрипцији другог писма. И форма салутације је у другом писму другачија. Употријебљена је њена једноставна форма за коју је карактеристичан знатно мањи степен изражене наклоности према босанском краљу (*поздрав поштовања*) у односу на прво дубровачко писмо (*веома понизни наклон*) које му је било упућено. Оваква формулација поздрава и одсуство девоције у склопу титуле вјероватно су били повезани са несређеним политичким стањем у босанском краљевству, смјеном на пријестолу и тренутном позицијом краља Остоје који је власт држао тек неколико мјесеци. То се, између осталог, да наслутити и из посљедње реченице самог писма, која говори о тадашњим нестабилним политичким приликама (*А, када Бог учини да се краљевство умири како пристоји ...*).⁸¹

Писма бр. VI и VII би се на основу свог исказа могла окарактерисати као класична трибутна, тј. петитивна писма помоћу којих су владари и властела из залеђа од града под Св. Срђем потраживали годишње дохотке. Она уједно представљају и једну врсту посланичких овлашћења, тј. пословних пуномоћја којима је једна особа била овлашћена да у име друге обави неку конкретну правну радњу или финансијску трансакцију.⁸² За разлику од сличних писама ранијих босанских владара⁸³, ова два напријед наведена карактерише сведеност формулара и сажетост исказа. Без обзира на истовјетан тип документа и на оскудност у дипломатичким елементима, између ова два писма виде се и знатније разлике. Формулар Остојиног трибутног писма (бр. VI) састоји се од симболичке инвокације, сведене интитулације (*Краљевства ми*), инскрипције,

⁸¹ О овом типу докумената уп. Н. Порчић, *Дипломатички обрасци средњовековних владарских докумената: српски пример*, Београд 2012, 282–296 (одбрањена докторска дисертација у рукопису).

⁸² Уп. Н. Порчић, *Писма немањихких владара*, 21–23; Ђ. Бубало, *Писана реч у српском средњем веку*, Београд 2009, 205; Н. Порчић, *Дипломатички обрасци*, 338–343; А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Два писма босанског краља Твртка II Твртковића*, 89–102.

⁸³ Уп. Д. Јечменица, *Два писма бана и краља Твртка I*, 37–52; Д. Јечменица, *Пет писама краља Твртка I Дубровчанима*, 53–74; Н. Порчић, *Писма немањихких владара*, 11–26; Р. Михаљчић, *Писмо краља Стефана Остоје*, 123–127.

диспозиције, короборације и печата, а с обзиром на то да се утиснути воштани печат налази одмах испод текста и да нема трагова печатења на полеђини писма, овај документ би се, у погледу спољних обиљежја, могао окарактерисати и као отворени лист чија је садржина била јавне природе. У намјенском погледу овај документ имао је улогу признанице и требао је да послужи као доказ о исплаћеном трибуту.⁸⁴ Формулар трибутног писма Гргура Вукосалића (бр. VII) још је оскуднији, пошто не садржи короборацију нити трагове печата на лицу документа. За разлику од Остојиног писма, трагови печата на полеђини заједно са спољашњом адресом указују на то да се овај документ може окарактерисати и као писмо затвореног типа.⁸⁵ У Гргуоровом писму се инскрипција налази испред једноставне и неусиљене интитулације што треба повезати са рангом аутора писма. Писмо не садржи нити једну прецизнију хронолошку одредницу, али је готово сасвим извјесно да се оно може повезати са претходним Остојиним писмом (бр. VI).⁸⁶

Писма бр. IV и VIII спадају у ред класичних вјеровних писама, тј. пуномоћја којима су посланици босанског краља били овлашћени да у његово име обаве у Дубровнику повјерљиве послове. Веома су кратка, једноставне садржине и састављена на основу скромног формулара који се састоји од симболичке инвокације, интитулације, инскрипције и веома кратке диспозиције. Спољне адресе и печати на полеђини указују да се ради о писмима затвореног типа.⁸⁷

Са дипломатичког аспекта најзанимљивија су писма под бр. III, V и IX, јер она представљају комбинацију свих напријед наведених докумената. С обзиром на ту чињеницу знатно је сложенији и образац по коме су она састављена, пошто он обухвата више дипломатичких елемената: симболичку инвокацију, сведену интитулацију, инскрипцију, промугацију, експозицију, диспозицију, короборацију, датум и печат. Уобичајена процедура код исплате дубровачких трибута владарима и

⁸⁴ Уп. Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 288–289.

⁸⁵ О начину на који је ово писмо затворено и о печату детаљније в. у поглављу *Опис и ранија издања*.

⁸⁶ Детаљније податке о хронологији в. у поглављу *Опис и ранија издања*.

⁸⁷ О овом типу докумената детаљније в. у Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, *passim*. Уп. и Ђ. Бубало, *Писана реч*, 200–214 и Н. Порчић, *Дипломатички обрасци*, 338–343. Детаљније податке о печатима и хронологији ова два документа в. у поглављу *Опис и ранија издања*. О непосредној вези између ових вјеровних писама и докумената означених у нашем раду под бр. V и IX, а који су настали у исто вријеме в. ниже у тексту.

властели у залеђу налагала је израду три независна документа: захтјев за исплату трибута (петитивно писмо), посланичко пуномоћје (овлашћење, вјеровни лист) и, најзад, признаницу (експедиторију) којом се од стране владара потврђивао примитак исплаћеног новца. Писма бр. III, V и IX садрже све три правне радње обједињене у једном документу, што је, између осталог, поједностављивало комплетну административну процедуру и доводило до велике уштеде у канцеларијском материјалу. С обзиром на то да су писма овјерена утиснутим воштаним печатом који се налази одмах испод текста и да нема трагова печатења нити спољне адресе на полеђини докумената, могу се на основу тих спољних обиљежја назвати и отвореним писмима. То је сасвим разумљиво из разлога што су ова три писма у рукама дубровачких власти требала да буду у функцији доказног средства (признанице), које је требало да посвједочи да је настало потраживање исплаћено и да се као таква, за разлику од великог броја осталих нарочито информативних писама, дугорочно чувају. Због тога је писмо и овјерено печатом утиснутим на лицу документа а не на полеђини, тј. на спојевима ивица пресавијаног писма. У таквом случају, приликом отварања писма печат би се разломио, а без аутентичног Остојиног печата овакав тип документа не би могао да има функцију доказног средства о исплаћеном трибуту. Највише писама оваквог типа, која су у модерној дипломатичкој терминологији названа и експедиторијалним писмима, издано је у босанској дворској канцеларији у периоду од краја XIV и у прве три деценије XV вијека. Пажњу истраживача привукла су два пара вјеровних и експедиторијалних писама (бр. IV и V, те VIII и IX), која су у босанској дворској канцеларији састављена готово истовремено. Дуго је владало увјерење како су оба писма (вјеровно и експедиторијално) настала поводом истог посла, али је у новије вријеме детаљнија дипломатичка анализа упутила на закључак да ова два документа треба посматрати независно један од другог, односно да њихова намјена није била у функцији само једног посла (подизања трибута), већ да је много изгледније како је вјеровни лист имао намјену да у оквиру исте дипломатске мисије овласти Остојиног посланика за обављање неких других повјерљивијих послова. Пошто експедиторијално писмо већ садржи овлашћење за подизање трибута, заиста би било необично да је у исто вријеме састављено још једно са истом намјеном.⁸⁸

⁸⁸ G. Čremošnik, *Bosanske i humske povelje srednjeg vijeka*, GZM IV–V [1949–1950] (1950) 178; Ђ. Бубало, *Писана реч*, 263–264; Р. Михаљчић, *Писмо краља*

Важнији термини

У претходним бројевима *Грађе о прошлости Босне* већ су објашњени термини **гости људи** (ГПБ 6, 101) и **експедиторија** (ГПБ 2, 126–127; ГПБ 6, 145).

Просопографски подаци

У претходном броју *Грађе о прошлости Босне* већ је објашњена личност **Гргур Вукосалић** (ГПБ 9, 32).

Стјепан Хрмић, I (број писма), 4, 7 (ред у издању) – посланик и слуга краља Остоје. Помиње се само у овом писму.

Миљивоје Дивичић, III, 3–4; IV, 3; V, 3 – посланик и слуга краља Остоје (*Myliuoy Diuicich ambaxiatori regis Hostoye*). Помиње се само у овим писмима краља Остоје и у забиљешкама из дубровачких канцеларијских књига око исплате дубровачких трибута краљу Остоји. Регистрован је као Остојин посланик у Дубровнику, као овлашћено лице за подизање светодмитарског дохотка новембра 1413, децембра 1414, новембра 1415. и новембра 1416, као и стонског дохотка фебруара 1414. године.

Извори и литература: DAD, *Reformationes XXXIV*, f. 108 (6. II 1414); М. Динић, *Дубровачки трибути*, 737.

Иван Билојевић, III, 4 – посланик и слуга краља Остоје. У дубровачкој канцеларијској књизи, у забиљешци приликом преузимања светодмитарског дохотка децембра 1414, његово име је записано као Iuan Bielauič. Бјелавићи су средњовјековни властеоски род чији су припадници служили бана Твртка I и краљеве Дабишу и Твртка II, међутим нема довољно поузданих података који би повезали ову особу са наведеном породицом.

Литература: М. Динић, *Дубровачки трибути*, 737; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, Београд 2004 (одбрањена докторска дисертација у рукопису), 41–42.

Стефана Остоје, 123–127; Е. Куртовић, *Из хисторије банкарства Босне и Дубровника у средњем вијеку (улагање новца на добит)*, Београд 2010, 124–129, 135–139; Н. Порчић, *Дипломатички образци*, 326–334; А. Фостиков, Н. Исаиловић, *Акта о исплати светодмитарског дохотка*, 69–80; исти, *Два писма босанског краља Твртка II Твртковића*, 89–102; Н. Исаиловић, *Владарске канцеларије*, 82–83, 159–160, 183, 289–290, 516.

Новак Ивановић, VII, 3 – слуга Гргура Вукосалића, помиње се само у овом писму.

Покрајац Бранојевић, VII, 3 – слуга Гргура Вукосалића, помиње се само у овом писму.

Хрватин Мрђеновић, VIII, 3–4; IX, 5 – посланик и слуга краља Остоје. Осим у писмима краља Остоје из 1418. године његово име забиљежено је у дубровачким канцеларијским књигама и 1417. када је по налогу краља Остоје подигао светодмитарски доходак. Највјероватније је да ова особа није идентична са Хрватином, Остојиним дијаком који се последњи пут помиње 1399. године. Није сигурно ни да припада Мрђеновићима, ситној властеоској породици из Хума.

Извори и литература: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 424, 426, 445; М. Динић, *Дубровачки трибути*, 737; Г. Ћретошник, *Bosanske i humske povelje srednjega vijeka*, 166–167; М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 64 (= исти, *Из српске историје средњег века*, 373).

Pavle Dragičević

Université de Banja Luka

Faculté de Philosophie

Programme d'étude de l'histoire

**NEUF LETTRES DES PAYEMENTS DES TRIBUTS AU ROI
OSTOJA ET DES ACTIVITÉS DIPLOMATIQUES DE CES
ÉMISSAIRES**

Raguse, le 5 septembre 1401. (I)

Raguse, le 10 octobre 1409. (II)

Le 20 novembre 1414. (III)

Le 28 octobre 1416. (IV et V)

[avant le 14 janvier 1417] (VI et VII)

[avant le 16 février 1418] (VIII et IX)

Résumé

L'article analyse les neuf lettres écrites dans les premières deux décennies du XV siècle dans les bureaux de la ville de Raguse (deux lettres), du roi Ostoja (six lettres) et de son noble Grgur Vukosalić concernant les paiements des tributs de Raguse (les revenus de Saint Dmitar, de Ston et Mogorish) au roi bosnien Ostoja et des activités diplomatiques de ces émissaires. L'article contient les textes des lettres concernées à l'ancien serbe, la traduction au serbe moderne, les chapitres qui analysent les caractéristiques diplomatiques des documents, et autres expressions qui y sont mentionnées. Bien que les lettres, quand on les compare, aient beaucoup de caractéristiques communs (écrites sur le même type de papier, par la même encre et par le même type d'écriture, concises, sans signature et sans ornements et similairement certifiées), il est constaté par analyse diplomatique que ces neuf lettres peuvent être classifiées en quatre groupes principales. Premières deux lettres appartiennent à l'ordre des lettres informatives qui ont eu pour but de transmettre les informations concrètes au roi bosnien. Les lettres n° VI et VII d'après le même principe, pourraient être caractérisées comme des lettres typiques de tribut, ou pétitivés, par lesquelles les souverains et les nobles de l'arrière-pays de la ville aux pieds de Sveti Srđ avaient demandé leurs revenus annuels. En même temps elles représentent une sorte des autorisations pour leurs émissaires, ctd. des procurations qui autorisent une personne à faire au nom de l'autre personne une action en justice ou une transaction financière. Les lettres n° IV et VIII appartiennent à l'ordre des lettres de créance, ctd. des procurations par lesquelles les émissaires du roi bosnien étaient autorisés à faire à son nom les travaux confidentiels à Raguse. Les lettres n°

III, V et IX représentent la combinaison de toutes les trois actions en justice réunies dans un même document, la demande de paiement de tribut (la lettre pétitive), la procuration pour l'émissaire (l'autorisation, la lettre de créance) et à la fin, le reçu (la facture) par lequel le souverain confirme avoir reçu le paiement. Tout cela, entre autre, rendait plus facile toute la procédure administrative et diminuait des frais de fourniture de bureau. La diplomatie moderne nomme ces lettres expéditives.

Mots-clés: Raguse, Bosnie, Stefan Ostoja, XV siècle, revenu de Saint-Dmitar, revenu de Ston, revenu Mogorish, expéditif, lettre de créance, lettre de tribut.